

DOI: 10.31110/consensus/2022-03/022-034

УДК (UDC) 94 : 930.2] (477) «195»

ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ ТА БОЙОВИЙ ШЛЯХ УКРАЇНСЬКОГО ЛЕГІОНУ САМОБОРОНИ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ МЕМУАРІВ ЙОГО УЧАСНИКІВ)

В'ячеслав Оліцький

кандидат історичних наук,
старший викладач кафедри
історії України Сумського
державного педагогічного
університету імені
А.С.Макаренка,
м. Суми, Україна
e-mail: olitckyi@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5518-5127>

Ігор Карпенко

магістрант Навчально-
наукового інституту історії,
права та міжнародних відносин
Сумського державного
педагогічного університету
імені А.С.Макаренка, м. Суми,
Україна
e-mail: Northghost@protonmail.ch
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0295-9181>

Ключові слова:

Дана стаття присвячена вивченню формування та бойового шляху Українського легіону самооборони за мемуарами його учасників. Встановлено, що поняття української військової мемуаристики є досить умовним. На думку авторів, головною ознакою віднесення спогадів до даного типу є наявність ідеї боротьби за українську державність.

Відзначено, що українській військовій мемуаристиці Другої світової війни притаманні крім типового виокремлення спогадів за соціальною ознакою мемуариста, ще й виокремлення за політико-ідеологічними поглядами авторів. Відзначено, що мемуари учасників легіону публікувалися за кордоном, насамперед в країнах Північної Америки зважаючи на вимушену еміграцію авторів.

Авторами опрацьовано та залучено до дослідження спогади О. Городиського, М. Каркоць-Вовка та К. Гірянця, опубліковані у різний час другої половини ХХ ст. Відзначено цінність мемуарів, як історичних джерел, які містять інформацію, яка майже не зустрічається у офіційних документах. Серед неї насамперед варто виокремити побутові аспекти, моральний стан військових, відносини з командуванням тощо. Встановлено, що українська військова мемуаристика присвячена Українському легіону самооборони не лише описує історію даного військового формування, але й висвітлює ширші питання Другої світової війни.

Друга світова війна, Український легіон самооборони, українська військова мемуаристика, військове формування, Україна

THE HISTORY OF THE FORMATION AND COMBAT PATH OF THE UKRAINIAN SELF-DEFENCE LEGION (BASED ON THE MEMOIRS OF ITS MEMBERS)

Viacheslav Olitskyi

Candidate of Historical Sciences,
Senior Lecturer of the

The history of wars and military conflicts belongs to the current topics of scientific research in modern historiography. An important place in their study belongs to historical

Department of History of Ukraine,
Sumy State Pedagogical
University named after
A.S. Makarenko,
Sumy, Ukraine
e-mail: olitckyi@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5518-5127>

Ihor Karpenko

Master student of the Educational
Scientific Institute of History, Law
and International Relations of
Sumy State Pedagogical
University named after
A.S. Makarenko,
Sumy, Ukraine
e-mail: Northghost@protonmail.ch
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0295-9181>

sources, in particular memoirs. This article is devoted to the study of the formation and combat path of the Ukrainian self-defence legion based on the memoirs of its members. It is noted that Ukrainian military memoirs of the Second World War are characterized by the political and ideological views of the authors, in addition to the typical separation of memories according to the social characteristics of the memoirist. It has been established that the concept of Ukrainian military memoirs is quite conditional. According to the authors, the main feature of assigning memories to this type is the presence of the idea of struggle for Ukrainian statehood. The article presents a short historical tour of the Ukrainian self-defence legion, the main focus is on highlighting its combat path based on the memories of the participants. It was noted that the memoirs of the legion members were published abroad, primarily in the countries of North America, given the forced emigration of the authors.

The authors elaborated and included in the research the memoirs of O. Horodyskyi, M. Karkots-Vovk and K. Hirniak, published at different times in the second half of the 20th century. It has been established that the authors of memoirs mainly describe events that they directly witnessed. Each of the authors provides a description of the events and draws conclusions not only by observing certain processes, but also expresses his attitude and gives an assessment of the events. At the same time, the value of memoirs has been noted as historical sources containing information that is almost never found in official documents. Among it, first of all, it is worth highlighting everyday aspects, the morale of the military, relations with the command, etc. It has been established that Ukrainian military memoirs dedicated to the Ukrainian self-defence legion not only describe the history of this military formation, but also highlight broader issues of the Second World War. The article notes the need to adhere to a critical analysis of memories, because they contain a significant influence of the authors' personal experience, and, accordingly, subjective assessments of events and phenomena. the Second World War, Ukrainian self-defence legion, Ukrainian military memoirs, military formation, Ukraine
URL:

Keywords:

Оліцький, В., & Карпенко, І.
(2022). Історія формування та
бойовий шлях Українського
легіону самооборони (за
матеріалами мемуарів його
учасників). *Консенсус*, (3), 22–34.

<https://konsensus.net.ua/index.php/konsensus/article/view/24>

Постановка проблеми. Значну кількість джерел мемуарного характеру залишили по собі учасники подій Другої світової війни – одного із найбільших конфліктів в історії людства, в якому, як зазначає екс-директор Інституту національної пам'яті В. В'ятрович: «українців намагалися використати усі учасники війни»¹. Однак і самі українці використовували протиборство двох тоталітарних режимів задля боротьби за власну самостійність.

Україноцентричні координати Другої світової війни значно ширші ніж діяльність УПА чи дивізії «Галичина», з одного боку, і, явно, не збігаються з радянською хронологією, з іншого. Українці були втягнуті у Другу світову війну ще до офіційної дати її початку, коли у березні 1939 р. щойно постала Карпатська Україна протистояла Угорщині – союзниці гітлерівської Німеччини. Відповідно, для українців війна не закінчилась у 1945 р., а продовжилася у формі збройного національно-визвольного протистояння, яке тривало до початку 1950-х рр.²

Участь українців у Другій світовій війні обмежується не лише перебуванням у Червоній Армії чи радянському партизанському русі. Українці воювали в лавах Української Повстанської Армії, другому корпусі польської армії генерала В. Андерса, чехословацької бригади Людвіка Свободи, Російської визвольної армії генерала Андрія Власова, дивізії «Галичина»³, та інших військових формувань, що перебували у складі вермахту Німеччини. Не варто забувати й про участь українців у Другій світовій війні в лавах військ Британської імперії та Канади (45 тис. осіб), США (80 тис.) та Франції (6 тис.)⁴.

Нацистський та радянський режими, які перетворили українську землю на криваве поле бою, боролися і за прихильність українців, з метою використання останніх у власних інтересах. У таких умовах невгамовна ідея боротьби за українську державність продовжувала битися в серцях українців, нерідко змушуючи останніх йти на пошуки ситуативних союзників чи боротися одразу проти двох ворожих тоталітарних імперій ХХ ст. Саме ідея боротьби за українську державність є центральною у спогадах українців, які опинилися за тих чи інших причин у складі різних військових формувань. Ця ж ідея об'єднує їхні спогади в одне поняття української військової мемуаристики подій Другої світової війни.

Враховуючи перипетії тогочасного політичного становища, для джерел української військової мемуаристики, присвяченій подіям Другої світової війни, характерним є не лише типове виокремлення спогадів за соціальною ознакою

¹ Морі Є. «Українців намагалися використати усі учасники війни». Володимир В'ятрович про Другу світову війну. Суспільне. Новини. URL: <https://suspilne.media/32049-ukrainciv-namagalisa-vikoristati-usi-ucasniki-vijni-volodimir-vatrovic-pro-drugu-svitovu/>.

² Захарчук І. Друга світова війна: досвід історії – досвід літератури. *Слово і час*. 2007. Вип. 6. С. 15.

³ Там само. С. 15.

⁴ Україна у Другій світовій війні. *Galinfo*. URL: https://galinfo.com.ua/articles/ukraina_u_drugiy_svitoviy_viyeni_315433.html

мемуариста, але і за політико-ідеологічними поглядами останнього, які так чи інакше є істотним елементом спогадів.

Поняття української військової мемуаристики доволі умовне та об'єднує спогади українських військових, котрі брали участь у різних формаціях військового та військово-політичного характеру. Визначальною рисою таких мемуарів, на нашу думку, є наявність ідеї боротьби за українську державність. До таких мемуарів слід віднести спогади учасників визвольного руху Української Повстанської армії, та українців, які з певних причин опинилися в лавах українських формувань, що брали участь у Другій світовій війні у складі Збройних сил Німеччини. І саме спогади вояків Українського легіону самооборони, про який піде далі мова, варто відносити до останніх.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженню діяльності цього «мельниківського» загону присвячено відносно невелику кількість праць та публікацій. У статті Ю. Каліберди, А. Федько, Ю. Федько «Збройні формування ОУН (М)ельника у 1943–1944 рр. на Волині», надрукованій у журналі «Воєнна історія» у 2010 р. детально розкрито історію формування Українського легіону самооборони (УЛС)⁵. Автори дійшли висновку, що ОУН(М) в період Другої світової війни активно намагалася створити власні військові формування з метою контролю українських територій. Однак прорахунки полковника А. Мельника в організації повстанського руху, відсутність єдності всередині українського націоналістичного руху опору призвели до того, що окремі не чисельні загони «мельниківців» або були роззброєні та поглинені загонами ОУН(Б), або ж перейшли до співпраці з німцями⁶, як це власне і зробив Волинський легіон, згодом переформований в Український легіон самооборони.

Історик А. Боляновський у своїй монографії «Українські військові формування в Збройних силах Німеччини (1939–1945)», з посиланням на архівні документи та спогади самих учасників УЛС, детально проаналізував процес формування Українського легіону самооборони з невеликого партизанського загону у національну військову частину тактичного рівня, а також бойових шлях цього формування. Окрім цього, автор вказав чисельний та вояцький склад УЛС⁷. Дослідник зазначає, що навесні 1944 р. до повстанських боїв самооборони Буковини долучались десятки «мельниківців» та «бандерівців» зі Східної та Центральної України, а також біженці, які переходили від мобілізації в Червону Армію. У списках вояцького складу УЛС за вересень 1944 р. були також українці з Лівобережжя, зокрема, в легіоні служив уродженець м. Ромни хорунжий 1-ої сотні

⁵ Каліберда Ю., Федько А., Федько Ю. Збройні формування ОУН (М)ельника у 1943–1944 рр. на Волині. *Воєнна історія*. 2010. Вип. 1. С. 70–78.

⁶ Там само.

⁷ Боляновський А. Українські військові формування в збройних силах Німеччини: (1939–1945). Львів: Львівський національний ун-т ім. І. Франка. Ін-т. укр. студій Альберт. ун-ту, 2003. 685 с.

УЛС Юрій Григоренко⁸. Діяльності УЛС присвячені також статті А. Д'яченка⁹, В. Мазурка¹⁰. Проте праць, які б орієнтувались на аналіз мемуарного комплексу вояків УЛС, виявити не вдалося.

Виходячи з цього, **метою даної статті** є аналіз інформативної цінності мемуарів вояків Українського легіону самооборони для вивчення як окремих подій Другої світової війни, так і для дослідження історії формування та бойового шляху вищезгаданого формування. Відповідно до мети, завданням публікації є здійснення критичного аналізу спогадів вояків Українського легіону самооборони.

Виклад основного матеріалу. Український легіон самооборони мав свою унікальну історію бойового шляху. Предтечею легіону стала Крем'янецька сотня Волинського батальйону українських повстанців. Сформована у березні 1943 р. під керівництвом Луцького обласного Проводу ОУН (М) М. Недзвенського сотня мала на меті захищати цивільне населення від реквізицій з боку радянських партизан, терору польських боївків та нацистських каральних загонів¹¹.

Історія формування та бойового шляху Українського легіону самооборони детально розкрита у працях та мемуарах колишніх учасників цієї формації, зокрема О. Городиського, М. Каркоць-Вовка та К. Гіряка. Спогади вищезазначених комбатантів УЛС були видані за кордоном, передовсім у країнах Північної Америки.

В одному із випусків часопису «Самостійна Україна» за 1962 р., котрий видавався у другій половині ХХ ст. в США та Канаді¹², було надруковано публікацію мемуарного характеру, автором якої був Орест Городиський. До УЛС О. Городиський приєднався у серпні 1944 р., коли формування перебувало на постійі у селі Воля Буковська¹³ (нині Луківський повіт, Люблінського воєводства Республіки Польща). До цього, О. Городиський у вересні 1939 р. разом з іншими українськими патріотами потрапив під судове слідство за приналежність до підпільної мережі ОУН¹⁴. То був останній політичний судовий процес, що відбувався вже часи, коли німецькі війська

⁸ Там само. С. 269–275.

⁹ Д'яченко А. Український Легіон Самооборони у боротьбі за українську справу в роки німецько-радянської війни (1941–1945 рр.). *Гілея: науковий вісник*. 2017. Вип. 125. С. 74–78.

¹⁰ Мазурок В. Українці Волині у Збройних силах Німеччини у роки Другої світової. *Вісті комбатанта*. 2012. Вип. 2. URL: https://web.archive.org/web/20180724012308/http://komb-a-ingwar.blogspot.com/2012/06/blog-post_24.html

¹¹ Боляновський А. Українські військові формування в збройних силах Німеччини: (1939–1945). Львів: Львівський нац. ун-т ім. І. Франка; Ін-т. укр. студій Альберт. ун-ту, 2003. С. 262.

¹² Черченко Ю. Самостійна Україна – часопис. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Samostijna_Ukraina_z (дата звернення: 16.09.22)

¹³ Городиський О. Два дні в партизанці. *Самостійна Україна*. 1962. С. 22.

¹⁴ Панченко О. Українець Орест Корчак–Городиський і німець Освальд Бургарт на полтавських перехрестях в часи воєнного лихоліття. 2013. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Panchenko_Oleksandr/Ukrainets_Orest_Korchak-Horodyskyi_i_nimets_Osvald_Burghardt_Yurii_Klen.pdf?PHPSESSID=6e19b1je1qnqamgvv4nt47rkm5.

вдерлись на територію Другої Речі Посполитої. Однак йому вдалось уникнути покарання, тому деякий час О.Городиський працював вчителем, секретарем Української гімназії в м. Ярославі. З початком війни нацистської Німеччини з СРСР він був мобілізований до німецької армії на посаду перекладача, а з поступовим відступом німецьких військ з території СРСР, вступив до Волинського легіону самооборони¹⁵.

У своїх спогадах О. Городиський констатує, що УЛС окрім офіційної німецької назви мав ще і німецьких очільників. З німецької сторони керівництва УЛС, мемуарист називає прізвища майора Бігельмаера, сотника Асмуса, підстаршини Равліна. Чимала кількість старшинського та підстаршинського складу з німецької сторони формування вільно володіли польською, російською та українською мовами. Попри це, автор вказує, що німецькій стороні командування УЛС доводилось рахуватися з позицією українських старшин та підстаршин, оскільки вона усвідомлювала що українські вояки скоріше беззастережно підпорядкуються українському проводу ніж німецькому наказу¹⁶.

При цьому варто зазначити, що німецьке командування активно намагалось залучати особовий склад легіону у боротьбі з польськими партизанами. Це викликало невдоволення як серед вояків, так і серед командного складу легіону з української сторони¹⁷, що у свою чергу стало причиною кадрової перестановки ініційованої німцями. Зокрема, у другій половині липня 1944 р. було знято з посади та викликано до Кракова очільника військового штабу легіону М. Солтиса («Черкас»). У серпні того ж року, його було страчено нібито за контактування з представниками УПА та польської АК¹⁸.

На думку А. Боляновського, справжньою причиною відсторонення М. Солтиса став протест останнього проти рішення німецького командування перевести УЛС в окуповану Варшаву задля боротьби з польськими повстанцями. Після усунення М. Солтиса, фактичне політичне керівництво у легіоні взяв на себе сотник Роман Кивелюк («Ворон») ¹⁹.

У своїх спогадах О.Городиський вказує, що до УЛС долучилися так звана Холмська Самооборона під проводом сотника Ю. Лукашука та окремі частини з 207-го поліційного батальйону, а також певна кількість старшин, які були звільнені з дивізії «Галичина». Окрім цього, до легіону долучився і колишній командир Чорних Запорозжців – Петро Дяченко. Загальна чисельність легіону – як зазначає мемуарист,

¹⁵ Іменний фонд Ореста Городиського. Сайт наукової бібліотеки Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. URL: <https://web.archive.org/web/20140819082613/http://lib.pu.if.ua/fond-gorodysk.php>

¹⁶ Городиський О. Два дні в партизанці. С. 22.

¹⁷ Каліберда Ю. Федько А., Федько Ю. Збройні формування ОУН (М)ельника у 1943-1944 рр. на Волині.

¹⁸ Боляновський А. Названа праця. С. 265.

¹⁹ Там само. С. 265.

– складала приблизно 600 осіб з урахуванням санітарного персоналу та деякими членами родин вояків²⁰.

Крім цього, фактологічна інформація у спогадах представлена подіями початку весни 1945 р., тобто коли УЛС було передислоковано до Марібору (Словенія). Описані в спогадах події стосуються часу, коли під керівництвом Р. Кивелюка та хорунжого «Ковалю» було організовано налагодження контактів з югославськими четниками генерала М. Михайловича. Завдяки останнім, вояки УЛС мали намір дістатись території України. Проте як тільки четники дізнались з ким власне мають справу, вони відрядили своїх зв'язкових до гестапо, яке перебувало у Маріборі, внаслідок чого ці плани було викрито. Про цей факт дізнався сотник дивізії «Галичина» Любомир Макарушка. Після цього, командування «Галичини» зобов'язалось розформувати УЛС, а її вояків примусово приєднати до складу дивізії²¹, що врешті-решт і відбулось. Доля Р. Кивелюка була доволі трагічною: його було звинувачено у заколоті та розстріляно. У своїх спогадах О. Городиський вказує, що Р. Кивелюк загинув від рук «дивізійного гештапівця»²².

З-під авторства О. Городиського вийшла чимала кількість публікацій, які були надруковані в часописі «Вісті Комбатанта»²³. В контексті дослідження, особливу увагу привертає щоденник О. Городиського, виданий під назвою «Спогади з життя. Східний фронт. 1941–1943»²⁴. Український історик Ю. Радченко в одній зі своїх статей підкреслив, що записи О. Городиського, котрі описували пережиті ним події Другої світової війни були оприлюднені вже тоді, коли мемуарист опинився в еміграції. Однак опубліковані тексти, на думку історика, зазнали суттєвої цензури. Вже після смерті О. Городиського у 2014 р., його особисті документи було ймовірно відправлено до одного з американських архівів²⁵.

Американський та український дослідник Голодомору та Голокосту Марко Царинник намагався отримати від О. Городиського копії сторінок з щоденникових записів останнього, проте отримав лише невелику частину рукопису. В одній із публікацій М. Царинника, з посиланням на ці матеріали дізнаємось, що останній був свідком жажливих єврейських погромів червня 1941 р.²⁶ Врешті-решт, не дивлячись на недосконале цензурування «оригінальних» спогадів від проявів ксенофобії, доступ до першоджерела залишається проблематичним²⁷.

²⁰ Городиський О. Два дні в партизанці. С. 23.

²¹ Там само. С. 24.

²² Там само. С. 26.

²³ Боляновський А. Названа праця. С. 634.

²⁴ Корчак-Городиський О. Спогади з життя. Східний фронт 1941–1943. Ч. 2. Львів, 2003. 320 с.

²⁵ Радченко Ю. «Якщо можливість боротьби мені дає фюрер, то як я не можу не підкорятися?!»: щоденник російського націоналіста на чужій своїй війні. *Україна Модерна. Міжнародний інтелектуальний часопис*. URL: <https://uamoderna.com/shafka-dok/radchenko-zavadsky>.

²⁶ Там само; Царинник М. «Жиди, поляки та інша сволоч»: Рда Ружанецька, 30 червня 1941 р.

²⁷ Радченко Ю. Названа публікація.

У 1977 р. в Торонто під редакторством М. Крем'яниченка світ побачила праця «Український легіон самооборони. Причинки до історії», у якій було викладено спогади активного учасника УЛС Костянтина Гірняка²⁸. Праця мемуарного характеру розкриває пережиті К. Гірняком події, пов'язані з УЛС – від моменту зародження цього військового формування, до ліквідації у 1945 р., пов'язаній з приєднанням вояків УЛС до складу дивізії «Галичина». Свої спогади К. Гірняк розпочинає з оцінки політичної ситуації у Волинському регіоні в першій половині 1943 р. Помітно виражено ставлення мемуариста до бандерівського підпілля: К. Гірняк критикує ОУН (Б) за надмірну монополізацію боротьби за українську державність²⁹, звинувачує останніх у братовбивстві³⁰.

У спогадах детально розкрито особливості повсякденного життя вояків легіону. В організації побуту варто відмітити той факт, що в УЛС був свій військовий капелан, відбувалась організація спільного читання молитви, існував неперіодичний часопис «Український Легіонер», який, як зазначає автор спогадів: «розповсюджувався по далеких навіть околицях»³¹, що у свою чергу цілком може свідчити про проведення пропагандистських акцій з метою залучення до лав УЛС.

У 1995 р. в США (штат Мінесота) було опубліковано спогади хорунжого УЛС Михайла Каркоця на псевдо «Вовк»³² під назвою «Від Вороніжа до Українського легіону самооборони»³³. Свої спогади автор починає з 1939 р., коли на терени Західної України приходила радянська влада. На пропозицію нової влади вступити в загони «народної міліції» автор зголосився, однак під впливом позиції радянської влади стосовно націоналістів, лише троє з десяти осіб зголосилися вступити до лав «міліції»³⁴.

Після цього, М. Каркоць прийняв рішення перетнути німецько-радянський кордон і втік до Холмщини, деякий час проживаючи у Грубешові. Пропрацювавши певний час на фабриці у Грінбергу, М. Каркоць отримав повістку до військової служби у німецькій армії³⁵.

Судячи зі споминів, суттєвою трудностю для автора було незнання німецької мови, на якій віддавались накази: «...з першого дня (вишколу мається на увазі) показалося, що серед маси німецьких хлопців я був одинокий українець і то ще з дуже слабим знанням німецької мови», – пише у своїх спогадах М. Каркоць³⁶.

²⁸ Гірняк К. Український легіон самооборони. Причинки до історії. Торонто, Онтаріо: Накладом старшин і вояків легіону, 1977. 56 с.

²⁹ Там само. С. 14–12.

³⁰ Там само. С. 14.

³¹ Там само. С. 33.

³² Боляновський А. Названа праця. С. 271.

³³ Каркоць–Вовк М. Від Вороніжа до Українського легіону самооборони. Мінеаполіс: STYR Publishing Co., 1995. 169 с.

³⁴ Там само. С. 2.

³⁵ Там само. С. 5–6.

³⁶ Там само. С. 6.

У своїх спогадах автор пригадує і початок німецько-радянської війни. Доволі драматичний сюжет описаний далі, коли М. Каркоць у колоні радянських військовополонених впізнає свого двоюрідного брата Петра: «для мене була це емоційно потрясаюча картина, коли я, в німецькій уніформі, обійнявся побратерськи з Петром, воїном советської армії... яка ж химерна доля нашого народу: скільки то таких братів було, що носили чужі, ворожі нам уніформи й гинули за чужі інтереси». Для М. Каркоця та зустріч зі своїм родичем була останньою³⁷.

Разом з тим у спогадах описано події захоплення Києва та бої під Харковом. Доволі детально описується побут не тільки військових, але і цивільних українців, що жили під німецькою окупацією та несли на собі тягар політики «нового визволителя». «Ми з дружиною за часів советської влади добре пам'ятаємо страхиття голоду 1932-1933 років, але ніколи не сподівалися таких злочинів і такої жорстокої нелюдності від культурного західного німецького народу», – так у своїх споминах М. Каркоць документує слова мешканця Харкова³⁸, в будинку якого мемуарист мав можливість переночувати.

Слова цивільних жителів міста та побачене на власні очі справило на автора спогадів велике емоційне враження: «вбираючи цю уніформу на себе, я вірив, що стою по стороні тих, які мають віру в Бога й шанують людську гідність, а виявилось цілком навпаки»³⁹. Побачивши ставлення окупаційної німецької влади до українського цивільного населення ймовірно змусило колишнього вояка німецької армії, нагородженого за бойові заслуги Залізним хрестом дезертирувати при першій можливій нагоді та долучитись до мельниківців.

Доволі значна частина книги присвячена критиці ОУН(Б), та власне подіям протистояння між бандерівською ОУН та мельниківцями й загонами Т. Бульби-Боровця. Критика до бандерівського крила ОУН є наявною у цих спогадах. Зокрема події 30 червня 1941 р., пов'язані з Актом проголошення самостійності Української держави автор спогадів називає «Днем жалоби», аргументуючи це тим, що українці, які перебували в лавах Червоної Армії, дізнавшись про звістку «проголошення «Української Держави»», почали масово здаватись в полон, проте «німці замкнули їх в концентраційних таборах і велику частину з них немилосердно виморили жахливим голодом і холодом»⁴⁰. Засуджує мемуарист і погроми бандерівською ОУН польських сіл⁴¹.

Нерідко жертвами «очищення терену від «ворожих елементів»» ставали, як зазначає М. Каркоць, «інакше думаючі українці». Разом з цим, бандерівська УПА намагалася долучити до своїх лав партизанські загони бульбівців та мельниківців⁴².

³⁷ Там само. С. 10.

³⁸ Там само. С. 14.

³⁹ Там само. С. 16-31.

⁴⁰ Там само. С. 40.

⁴¹ Там само. С. 51-52.

⁴² Гладієвський П. Доля українського легіонера. Збруч. URL: <https://zbruc.eu/node/9037>

Саме в таких умовах, наприкінці 1943 р. мельниківський загін у складі якого перебував М. Каркоць пішов на співпрацю з німецьким командуванням. У своїй книзі М. Каркоць подає чітку картину деталей тих переговорів⁴³.

Розділи присвячені бойовому шляху М Каркоця в рядах УЛС описують також і бойове хрещення вищезгаданого формування. М. Каркоць описує протистояння з радянськими партизанськими загонами Д. Медведева в районі колонії Пшебраже (нині с. Гайове Луцького району), в результаті якої загинув чотовий УЛС Гіркий⁴⁴.

Просуваючись на Захід місцями активності польського підпілля АК, як зазначає М. Каркоць, в легіоні відбувся розкол командування: «одну частину очолив полковник Петро Дяченко, який ненавидів поляків ще з визвольних змагань 1917–1920 років і який був готовий повести Легіон на Варшаву...другу частину, в неприступності Черкаса (М. Солтиса), якого німці викликали до Кракова, роззброїли». Вище ми згадували, що протест М. Солтиса проти направлення УЛС до Варшави обійшовся життям останньому. Щодо П. Дяченка, автор вказує, що «на його сумлінні залишилося три стрільці, які не повернулися з тієї подорожі»⁴⁵.

Тут мемуарист має на увазі факт участі сотні під командуванням П. Дяченка, яка брала участь у рейді на північному напрямку і деякий час була дислокована у Варшаві для виконання вартових функцій. Це припало на період Варшавського повстання 1944 р. Це в свою чергу залишається предметом звинувачень в бік вояків УЛС у скоєнні воєнних злочинів та дискусій щодо участі у жорстокому придушенні повстання⁴⁶.

Перша ж частина УЛС, яка потрапила під роззброєння невдовзі була поновлена та відправлена до Карпат для боротьби з партизанськими загонами, котрі перешкоджали відступу німецьких військ⁴⁷. Завершуються спогади М. Каркоця подіями перебування УЛС на території Югославії, кількадечного періоду «партизанки» та подальшим включенням УЛС до дивізії «Галичина». Історія бойового шляху мемуариста завершується в австрійському місті Фельдбах, де рота М. Каркоця стримувала наступ радянських військ. Автор спогадів вказує, що дислокувався у замку неподалік вищезгаданого австрійського міста аж до дня капітуляції Німеччини⁴⁸.

Після перебування в таборах для переміщених осіб, М. Каркоць перетнув Атлантику та оселився в США, штаті Міннесота у 1949 р. Опублікувавши спогади у 1995 р., він спростував власну історію, яку подав американській службі натуралізації, вказавши, що протягом Другої світової війни не брав участі у бойових діях⁴⁹.

⁴³ Каркоць–Вовк М. Названа праця. С. 77–84.

⁴⁴ Там само. С. 97.

⁴⁵ Там само. С. 116.

⁴⁶ Боляновський А. Названа праця. С. 268.

⁴⁷ Каркоць–Вовк М. Названа праця. С. 117.

⁴⁸ Там само. С. 140.

⁴⁹ Гладієвський П. Доля українського легіонера.

У 2013 р. Associated Press (AP) опублікувало розслідування, котре базувалось на основі свідчень, архівних документів та власне спогадів самого М. Каркоця. У ньому було встановлено, що М. Каркоць у роки Другої світової командував одним із загонів УЛС, учасники якого причетні до вбивства цивільного населення одного із польських сіл у 1944 р. Згідно з задокументованими радянською стороною свідченням одного з учасників загону М. Каркоця – В. Малаженського, було дано наказ «знищити всіх резидентів» села Хланьов. Це була помста за вбивство німецького офіцера СС, однак ім'я того, хто саме віддав цей злочинний наказ при цьому не вказується⁵⁰. Децю пізніше паралельні розслідування розпочали Німеччина та Польща. І якщо німецька прокуратура у 2015 р. відкликала справу через стан здоров'я підозрюваного⁵¹, прокурор Люблінського відділу комісії з розслідування злочинів проти польської нації Інституту Національної Пам'яті Р. Яніцький подав клопотання про арешт та екстрадицію громадянина США, на той час вже 98-річного Майкла Каркоця (саме під цим ім'ям проживав Михайло Каркоць)⁵². Проте справа не отримала подальшого розвитку. 14 грудня 2019 р. на 100 році життя, колишній учасник УЛС, комбатант-дивізійник М. Каркоць помер⁵³.

Висновки. Військова мемуаристика є тим унікальним історичним джерелом, яке вимагає особливої уваги дослідника. Останньому при роботі з мемуарами варто пам'ятати про наявність фактору суб'єктивності. Мемуарист пише свої спогади, як правило, не лише для того щоб зафіксувати пережиті події. Мемуари можуть бути і своєрідною сповіддю перед майбутніми поколіннями. В таких спогадах автор частіше вдається до рефлексії відносно ставлення до інших, до подій в цілому та до власної ролі.

Окрім цього, в мемуарах нерідко міститься інформація, яка не може бути висвітлена в офіційних документах, зокрема побутові аспекти несення військової служби, моральний стан та настрої серед вояцтва, відносини з командуванням тощо. Військова мемуаристика дає можливість більш детально розглянути картину історії та бойового шляху військового формування крізь призму долі однієї людини. В рамках дослідження історії Українського легіону самооборони, котрий утворився на

⁵⁰ AP Report: Commander in Nazi SS-led unit living in Minnesota. Associated Press. Archived on 24 Sep., 2015. Wayback Machine. URL: https://web.archive.org/web/20130902112406/http://usnews.nbcnews.com/_news/2013/06/14/18957629-ap-report-commander-in-nazi-ss-led-unit-living-in-minnesota?lite

⁵¹ У США помер українець, якого називали командиром Українського легіону самооборони. Радіо НВ. URL: <https://nv.ua/ukr/world/countries/pomer-ymovirniy-komandir-pidrozdilu-ss-mihaylo-karkoc-ostanni-novini-50065434.html> (дата звернення: 17.09.22).

⁵² Pion śledczy IPN wystąpi do USA o wydanie Polsce podejrzanego o popełnienie zbrodni przeciwko ludzkości. INSTYTUT PAMIĘCI NARODOWEJ Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu. URL: <https://ipn.gov.pl/pl/aktualnosci/39188,Pion-sledczy-IPN-wystapi-do-USA-o-wydanie-Polsce-podejrzanego-o-popolnienie-zbro.html>

⁵³ AP Report: Commander in Nazi SS-led unit living in Minnesota.

Волині з партизанського відділу мельниківців, мемуарна література є чи не єдиним джерелом, яке допомагає більш детально дізнатися про це військове формування.

REFERENCES

- AP Report: Commander in Nazi SS-led unit living in Minnesota. Associated Press. Archived on 24 Sep., 2015. Wayback Machine. URL: https://web.archive.org/web/20130902112406/http://usnews.nbcnews.com/_news/2013/06/14/18957629-ap-report-commander-in-nazi-ss-led-unit-living-in-minnesota?lite
- Bolianovskiy A. Ukrainski viiskovi formuvannia v zbroinykh sylakh Nimechchyny: (1939–1945). Lviv: Lviv nats. un–t imeni I. Franka, Kanad. in–t ukr. studii Albert. un–tu, 2003. 685 s.
- Cherchenko Yu.A. Samostiyna Ukraina – chasopys. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Samostijna_Ukraina_z
- Diachenko A. Ukrainskiy Lehion Samooborony v borotbi za ukrainsku spravu v roky nimetsko-radianskoi viiny (1941–1945 rr.). *Hileia: naukovyi visnyk*. 2017. Vyp. 125. S. 74–78.
- Hirniak K. Ukrainskiy lehion samooborony. Prychynky do istorii. Toronto, Ontario: Nakladom starshyn i voiakiv lehionu, 1977. 56 s.
- Hladiievskiy P. Dolia ukrainskoho lehionera. Zbruch. URL: <https://zbruc.eu/node/9037>
- Horodyskiy O. Dva dni v partyzantsi. *Samostiina Ukraina*. 1962. S. 22–26.
- Imennyi fond Oresta Horodyskoho. Sait naukovoï biblioteki Prykarpatskoho natsionalnogo universytetu imeni Vasylia Stefanyka. URL: <https://web.archive.org/web/20140819082613/http://lib.pu.if.ua/fondgorodysk.php>
- Kaliberda Yu., Fedko A., Fedko Yu. Zbroini formuvannia OUN–Melnyka u 1943–1944 rr. na Volyni. *Voenna istoriia*. 2010. № 1. S. 70–78.
- Karkots–Vovk M. Vid Voronizha do Ukrainkoho lehionu samooborony. Mineapolis: STYR Publishing Co., 1995. 169 s.
- Korchak–Horodyskiy O. Spohady z zhyttia. Skhidnyi front 1941–1943. Ch. 2. Lviv, 2003. 320 s.
- Mazurok V. Ukraintsi Volyni u Zbroinykh sylakh Nimechchyny u roky Druhoi svitovoi. *Visti kombatanta*. 2012. № 2. URL: https://web.archive.org/web/20180724012308/http://kombatingwar.blogspot.com/2012/06/blog-post_24.html
- Mori Ye. «Ukraintsiv namahalysia vykorystaty usi uchashnyky viiny». Volodymyr Viatrovych pro Druhu svitovu viinu. *Suspilne. Novyny*. URL: <https://suspilne.media/32049-ukrainciv-namagalisa-vikoristati-usi-ucasniki-vijni-volodimir-vatrovic-pro-drugu-svitovu/>
- Panchenko O. Ukrainets Orest Korchak–Horodyskiy i nimets Oswald Burhart na poltavskykh perekhrestyakh v chasy voiennoho lykholittia. 2013. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Panchenko_Oleksandr/Ukrainets_Orest_Korchak-Horodyskiy_i_nimets_Osvald_Burghardt_Yurii_Klen.pdf?PHPSESSID=6e19bmje1qnqamgvv4nt47rkm5
- Pion śledczy IPN wystąpi do USA o wydanie Polsce podejrzanego o popełnienie zbrodni przeciwko ludzkości. INSTYTUT PAMIĘCI NARODOWEJ Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu. URL: <https://ipn.gov.pl/pl/aktualnosci/39188,Pion-sledczy-IPN-wystapi-do-USA-o-wydanie-Polsce-podejrzanego-o-popolnienie-zbro.html>
- Radchenko Yu. «Iakshcho mozhlyvist borotby meni daie fiurer, to yak ya ne mozhu ne pidkoriatysia?!»: shchodennyk rosiiskoho natsionalista na chuzhii svoii viini. *Ukraina Moderna. Mizhnarodnyi intelektualnyi chasopys*. URL: <https://uamoderna.com/shafka-dok/radchenko-zavadsky>

Tsarynnyk M. «Zhydy, poliaky ta insha svoloch»: Ruda Ruzhanietska, 30 chervnia 1941 r.

Ukraina u Druhii svitovii viini. Galinfo. URL:
https://galinfo.com.ua/articles/ukraina_u_drugiy_svitoviy_viyni_315433.html

U SShA pomer ukrainets, yakoho nazyvaly komandyrom Ukrainskoho lehionu samooborony. Radio NV. URL: <https://nv.ua/ukr/world/countries/pomer-ymovirniy-komandir-pidrozdilu-ss-mihaylo-karkoc-ostanni-novini-50065434.html>

Zakharchuk I. Druha svitova viina: dosvid istorii – dosvid literatury. *Slovo i chas*. 2007. Vyp. 6. S. 15-24.